

INGEGERD TROEDSSON:

Hög tid för ny familjepolitik

Det är hög tid för en ny familjepolitik, menar riksdagsledamoten Ingegerd Troedsson. Barnfamiljerna är missgynnade på ett alldeles obegripligt sätt. Skatt efter förmåga har ersatts av skatt efter oförmåga, en skatt som konstruerats fullständigt okänsligt för skattebetalarens försörjningsbörda. Detta påstående framför Ingegerd Troedsson med stöd av övertygande resonemang och exakta siffror. Regeringen, som vid sitt tillträde i fråga om familjepolitiken förklarade sig ha mycket gemensamt med socialdemokraternas politik, lär nu vilja tillsätta en utredning, som man får hoppas arbetar snabbt. I dag är förhållandet sådant att "hur barnfamiljerna än bär sig åt så saknar de möjlighet att av egen kraft förbättra sin låga standard."

Häromkvällen läste jag efter många år på nytt igenom en liten skrift från 1962 från dåvarande Högerns ungdomsförbund, kallad Hög tid för ny familjepolitik. Till min sorg kunde jag bara konstatera att skriften i fråga efter fråga fortfarande är väl så aktuell nu som då. På alla de områden där Gunnar Hillerdahl, Nils G Hansson och jag krävde förbättringar har situationen snarast försämrats.

Den skatt efter förmåga, som vi efterlyste för barnfamiljernas del, har i stor utsträckning ersatts av en skatt efter oförmåga, helt okänslig för den enskilde skattebetalarens försörjningsbörda. Den progressivitet i den dåvarande sambeskattningen som vi angrep har ersatts av ett skatte- och bidragssystem där marginaleffekter på 80–90, ja t o m över 100 procent, hör till barnfamiljernas vardag. Det föräldrarnas fria val – mellan hem- och förvärvsarbete och mellan olika vårdformer för barnen – som vi efterlyste har sedan dess blivit än mer illusoriskt – dels genom dagens skattesystem, som alltid premierar uppdelning av förvärvsarbetet mellan makarna, dels genom att statsmakterna allt mer ensidigt gynnar den kommunala barnomsorgen, dels genom urholkningen av förvärvsavdraget. Detta avdrag var då som nu maximerat till 2 000 kr om året, något som vi redan då fann alltför lågt för familjer med flera små barn med tanke på att kostnaderna för en hemvårdarinna låg på 10 000 kr! Samma hemvårdarinna torde i dag kosta mellan 70- och 80 000 kr. Den rätt till ATP-beräkning på det barnavårdande arbetet, som vi då – troligen först i Sverige – skisserade lyser alltjämt med sin frånvaro.

I och med trepartiregeringens tillkomst hösten 1976 påbörjades en kursomläggning i familjepolitiken med den bestämda inriktningen att öka valfriheten för föräldrarna och därmed skapa bättre förutsättningar för barnens trygghet. Föräldraförsäkringen utvidgades från 7 till 9 månader och grundbeloppet höjdes till 32 kr om dagen. Från och med i år har föräldrar med barn under 8 år rätt att korta ned sin arbetstid till sex timmar om dagen eller – om något barn är under 1 1/2 år – att ta ut hel tjänstledighet. Det tredje steget skulle bli införandet av ett vårdnadsbidrag för småbarnsföräldrar.

Tredje steget blev inte av

Många fick väl en föräning om hur det skulle gå med detta tredje steg när Ola Ullsten vid sitt tillträde till statsministerposten nämnde familjepolitiken som ett område där folkpartiet hade särskilt mycket gemensamt med socialdemokraterna. De propositioner som lagts eller uttalanden som gjorts sedan dess innehåller inte ett ord om angelägenheten av att införa någon vårdnadsersättning. Däremot har regeringen tillkännagivit att den avser att ta upp överläggningar med kommunförbundet om ett nytt utbyggnadsprogram för barnomsorgen för perioden efter 1981, då etappen 100 000 nya daghemsplatser skall vara klar.

Detta är i och för sig naturligt och riktigt. Men hur skall man för nästa utbyggnadsperiod, då det kvarstående behovet av kommunal barntillsyn avses tillgodoses, kunna veta något om det verkliga behovet, om inte småbarnsföräldrarna dessförinnan fått bättre möjlighet att välja?

Varje daghemsplats subventioneras av staten med ca 16 000 kr per år, dvs med mer än sex barnbidrag. Till det kommer ytterligare tillskott av kommunala medel. Totalt kan en institutionsplats för de minsta barnen beräknas kosta ca 50 000 kr om året och en familjedaghemsplats ca 30 000 kr, varav föräldrarna i genomsnitt står för ca 4 000 kr. De föräldrar som avstår från sin lön för att själva ta hand om barnen får ingen som helst motsvarande kompensation. Den individuella beskattningen, som innebär att också barnfamiljer med endast en inkomst unkarlsbeskattas, har i stället ytterligare försvårat deras situation. Väljer – eller tvingas – föräldrarna att själva bekosta en ersättare, får de inte ens dra av de för inkomsternas förvärvande nödvändiga utgifter, vilket i sin tur innebär att arbetsbytet sällan går ihop ekonomiskt. Det är uppenbart att en sådan djupt orättfärdig familjepolitik inte kan ge något rättvisande svar på hur stor den verkliga efterfrågan är på daghem och andra vårdformer.

Vem har då gynnats av den förda politiken? Knappast de allt fler småbarnsföräldrar som tvingas förvärvsarbeta för att få ekonomin att gå ihop, samtidigt som deras möjligheter att välja barntillsynsform är minimala. Inte alla de föräldrar som önskar förvärvsarbeta, men som – om de inte är prioriterade – ofta förgäves får vänta på plats i barnstugekön. Ej heller flerbarnsfamiljerna som sällan kan utnyttja dessa enda gynnade vårdformer. Och minst av allt barnen, vars föräldrar fått alltmer begränsade möjligheter att ordna sin tillvaro på det sätt som de menar är bäst för barnen.

Vårdnadsersättning

Det talas i dessa dagar ofta och med rätta om nödvändigheten att komma till rätta med den rundgång av pengar som ökar byråkratin och statsutgifterna och minskar valfriheten och möjligheterna för den enskilde att få ta eget ansvar. Få områden erbjuder så rikhaltiga exempel på detta som just familjepolitiken. Det vore både mänskligt och ekonomiskt ett oförsvarbart slöseri om vi fortsätter att bygga daghem också för dem som med en valfriare politik skulle välja andra vårdformer. Det är därför hög tid att införa en vårdnadsersättning – som en kompensation om än ringa till den som själv vårdar sitt barn eller som hjälp att betala en ersättare eller en mer marknadsmässig avgift för dag- eller familjedaghemmet.

Statens bidrag till utbyggnaden av barnomsorgen stiger mycket snabbt, nästa budgetår med ca 1 000 Mkr från nuvarande 2 600 Mkr. År 1985 skulle det med oförändrade regler och utbyggnadstakt uppgå till nära 8 000 Mkr i dagens penningvärde. En del av den ökningen borde kunna tas i anspråk för en successivt utbyggd vårdnadsersättning.

Från både centerpartiet och moderaterna har därför partimotioner väckts om beslut om en vårdnadsersättning redan i vår. Enligt den moderata modellen bör ersättningens utgå med 32 kr om dagen – nära 12 000 kr om året – för alla barn upp till 18 månaders ålder och sedan förlängas med ett halvt år varje år tills den omfattar barnens tre första år. Ersättningen skulle vara skattepliktig och kompletteras med avdragsrätt för styrkta och nödvändiga barn tillsynskost-

nader. Rätt att räkna ATP-år för vård av egna barn föreslås samtidigt.

Kostnaderna för en helt utbyggd vårdnadsersättning kan beräknas till ca 2 400 Mkr, eller omkring 1 200 Mkr efter avräkning av skatter och minskade bidrag. Eftersom vårdnadsersättningen och förvärvsavdraget skulle möjliggöra avsevärda höjningar av daghemsavgiften – utan att föräldrarnas situation skulle försämrans – kan statsbidragen till barnomsorgen sänkas i motsvarande grad. Skulle – vilket allt talar för – vårdnadsersättningen leda till att fler föräldrar föredrog att själva ordna för barnen faller motsvarande utbyggnadsbehov bort och kommunerna kan lättare tillgodose den verkliga efterfrågan.

Det är uppenbart att den föreslagna vårdnadsersättningen inte motsvarar det verkliga värdet av det barnavårdande arbetet – detta upphör ju inte heller då yngsta barnet fyller 3 år – och att den inte heller ensam kan ge alla familjer en rimlig valfrihet. Från moderat håll menar vi därför att vårdnadsersättningen måste kompletteras med en minimistandardgaranti för att också ge de sämst ställda barnfamiljerna möjlighet att välja. Om inte underhållsbidrag, bostadsbidrag och andra inkomster räcker till, bör försäkringskassan tillskjuta det belopp som krävs för att minimistandarden skall kunna uppnås. Garantin föreslås till en början gälla familjer med minst ett barn under 4 år eller två barn under skolåldern.

En ensamförälder med två små barn vars enda inkomst består av bidragsförskott och bostadsbidrag skulle endast behöva ett ytterligare tillskott på ca 4 000 kr om vårdnads-

sättning samtidigt utgick för det ena barnet, annars på ca 16 000 kr om året. Jämfört med den stora (familje)dagemssubvention som annars sannolikt hade utgått skulle också en inkomstgaranti av detta slag ha såväl individuella som samhällsekonomiska fördelar. Även psykologiskt skulle en garanti av detta slag få stor betydelse genom den trygghet den skulle medföra för många förvärvsarbete ensamföräldrar, som skulle veta att de – om barnens bästa skulle kräva detta – har möjlighet att avstå från eller minska ned sitt förvärvsarbete.

Det finns således som jag ser det inga bärande samhällsekonomiska motiv för att avstå från att nu ge barnfamiljerna den valfrihet de alltför länge förmenats. Tvärtom talar allt för att det inte bara vore inhumant och utmanande utan också det dyrast tänkbara alternativet att bara blint fortsätta på den inslagna vägen. Att denna också på ett häpnadsväckande sätt diskriminerar de större familjerna belyser ytterligare kortsynheten i en sådan lösning.

Skatteproblemen

Även med en väl utformad vårdnadsersättning återstår många problem för barnfamiljerna. De inkomstprövade bostadsbidragen återspeglar dåligt olika hushålls ekonomiska bärkraft. Samtidigt medför varje ökning av bidragen att marginaleffekter på 80 å 90 procent i vanliga inkomstlagen och direkta Pomperipossaeffekter – där barnfamiljerna får det sämre om de jobbar mer – brer ut sig allt mer lavinartat.

För många flerbarnsfamiljer är situationen nära nog katastrofal, även om de på

papperet skulle ha goda inkomster. Låt mig i en tablå visa vilken bruttoinkomst som krävs med dagens skatter och bostadsbidrag för att en barnfamilj med endast en förvärvsinkomst skall nå över existensminimum, det senare enligt av riksdagen antagna normalbelopp. Hyran antas motsvara den övre gräns för vilken bostadsbidrag utgår. Ensamföräldrarna antas endast ha bidragsförskott (40 % av ett basbelopp) och barnutlysingskostnader motsvarande kommunförbundets rekommendationer.

Erforderlig förvärvsinkomst 1979 för att en enkomstfamilj under angivna förutsättningar skall nå över existensminimum. Årsinkomst, kr.

Barnantal	Enföräldersfamilj	Tvåföräldrafamilj
1	20 000	42 000
2	<20 000	52 000
3	<20 000	73 000
4	<20 000	110 000
5	15 000	150 000

Tablåen visar att tvåföräldrafamiljer med 4 barn behöver 110 000 kr för att kravla sig över fastställt existensminimum och fembarnsfamiljen 150 000 kr. Tar man hänsyn till möjligheterna att erhålla socialbidrag och att begära "existensminimum" – avdrag för nedsatt skatteförmåga – är det krasst ekonomiskt tämligen likgiltigt för fyrabarnsfamiljen om förvärvsinkomsten är 0, 110 000 kr eller något däremellan. Eftersom rätten att begära existensminimum är en av skattemyndigheterna alltför väl bevarad hemlighet, innebär det att det mitt i vår svenska välfärd finns betydande öar av familjer med stora ekonomiska problem.

Anledningen till att enföräldersfamiljerna oavsett barnantal inte behöver högre för-

värvsinkomst än 15 000–20 000 kr för att nå över existensminimum är främst underhållsbidraget (bidragsförskottet), som varken beskattas eller medräknas vid inkomstprövningen av bostadsbidraget. Många flerbarnsfamiljers förtvivlade fråga om de måste skilja sig för att få ekonomin att gå ihop är dessvärre inte obefogad.

Situationen blir knappast ljusare om båda föräldrarna skulle förvärvsarbeta. I nedanstående tablå har mannen antagits ha vanlig industriarbetarlön och hustrun 52 000 kr.

Avser år 1979

Man 58 600 kr. Hustru 52 000 kr. Normal hyra

Kom. skatt 29 kr. Inga barntillsynskostnader

Antal barn	Behålln. av hustruns inkomst efter skatt och bortfallande bostadsbidrag	Behålln. av hustruns inkomst om hänsyn också tas till existensminimireglerna
0	33 200	33 200
1	30 900	30 900
2	29 600	29 600
3	26 700	15 200
4	25 400	8 900
5	22 200	0

Skatt och bortfallande bostadsbidrag leder till att också hustruns förvärvsarbete blir mindre lönande ju fler barn som finns i familjen, även om inga som helst barntillsynskostnader medräknas. Tar man dessutom med i bilden att flerbarnsfamiljerna hade varit berättigade till existensminimum om endast mannen hade förvärvsarbetat smälter lönsamheten samman ytterligare. Behållningen av hustruns 52 000 kr blir då endast 15 000 kr i trebarnsfamiljen, knappt 9 000 kr i fyrabarnsfamiljen och 0 i fem-

barnsfamiljen. Och då är som nämnts inga barntillsynskostnader frånräknade.

Verkligheten som den är

Tablåerna visar naket att hur flerbarnsfamiljerna än bär sig åt så saknar de möjlighet att av egen kraft förbättra sin låga standard eller att öka inkomsterna i takt med att barnen växer upp och blir dyrare.

Denna flerbarnsfamiljernas osminkade verklighet har under det senaste halvåret belysts i en rad motioner, artiklar och riksdagsdebatter från moderat håll. Resultatet har glädjande nog inte låtit vänta på sig, så tillvida som samtliga partier nu väckt motioner i dessa frågor. Även socialministern har nu meddelat, att han ämnar tillsätta en utredning som skall se över barnfamiljernas ekonomiska situation och med förtur för flerbarnsfamiljerna.

Skall utredningen bli meningsfull, måste syftet givetvis vara att få en så rättvis och effektiv utformning av stödet till barnfamiljerna som möjligt. Också familjer med vanliga inkomster måste – om de så önskar – kunna ha flera barn utan att standarden skall bli orimligt nedpressad. Likaså måste skatte- och bidragssystemen utformas så att också flerbarnsfamiljer av egen kraft kan förbättra sin standard och välja mellan hem- och förvärvsarbete.

Utredningen tillönskas all inlevelseförmåga, mod och konstruktivitet i sitt arbete. Den kommer att behöva det. Resultatet av dess arbete berör i hög grad vårt lands framtid.